

BIPOLYAR AFFEKTIV BUZILISHDA PREFRONTAL KORTEKS VA LIMBIK TIZIMNING ANATOMIK AHAMIYATI

Muallif: Umaraliyeva Mubina

Qo'qon Universiteti Andijon filiali

Tibbiyot fakulteti Davolash ishi yo'nalishi

24–23 guruh talabasi

Ilmiy rahbar: Karabayev Abdumalik

Annotatsiya: Bipolyar affektiv buzilish ruhiy kasalliklarning murakkab va ko'p qirrali turlaridan biri bo'lib, kayfiyatning keskin o'zgarishlari bilan xarakterlanadi. Ushbu kasallikda maniya va depressiya davrlari almashinib turadi, bu esa bemorning psixik holati, ijtimoiy faoliyati va hayot sifatiga jiddiy ta'sir ko'rsatadi. So'nggi yillarda bipolyar affektiv buzilishning patogenezini tushuntirishda markaziy asab tizimi tuzilmalarining anatomik va funksional o'zgarishlariga katta e'tibor qaratilmoqda. Ayniqsa, prefrontal korteks va limbik tizim ushbu kasallikning rivojlanishida muhim rol o'ynaydi.

Mazkur maqolada bipolyar affektiv buzilishda prefrontal korteks va limbik tizimning anatomik ahamiyati yoritiladi. Prefrontal korteksning hissiyotlarni nazorat qilish, qaror qabul qilish va xulq-atvorni boshqarishdagi vazifalari, shuningdek, limbik tizimning emotsional holatlar va motivatsiya bilan bog'liq funksiyalari tahlil qilinadi. Anatomik tuzilmalardagi o'zgarishlar kasallik klinik belgilari bilan bog'liq holda ko'rib chiqiladi. Ushbu ilmiy ish tibbiyot yo'nalishida tahsil olayotgan talabalar uchun nazariy va amaliy ahamiyatga ega.

Kalit so'zlar: bipolyar affektiv buzilish, prefrontal korteks, limbik tizim, miya anatomiyasi, emotsional regulyatsiya, markaziy asab tizimi, psixik kasalliklar, neyroanatomiya

Kirish. Bipolyar affektiv buzilish ruhiy kasalliklar orasida keng tarqalgan va ijtimoiy ahamiyatga ega bo'lgan patologiyalardan biridir. Ushbu kasallik kayfiyatning keskin o'zgarishi, ya'ni maniya va depressiya holatlarining navbatma-navbat yuzaga kelishi bilan tavsiflanadi. Bipolyar affektiv buzilish nafaqat ruhiy holatga, balki bemorning ijtimoiy moslashuvi, mehnat qobiliyati va hayot sifatiga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Shu sababli kasallikning kelib chiqish mexanizmlarini chuqur o'rganish tibbiyot fanining dolzarb masalalaridan biri hisoblanadi.

So'nggi yillarda ilmiy tadqiqotlarda bipolyar affektiv buzilishning neyrobiologik asoslariga katta e'tibor qaratilmoqda. Markaziy asab tizimining ayrim tuzilmalari, xususan, prefrontal korteks va limbik tizim kasallik patogenezida muhim ahamiyat kasb etadi. Prefrontal korteks miya po'stlog'ining oldingi qismida joylashgan bo'lib, u emotsiyalarni boshqarish, rejalashtirish, qaror qabul qilish va ijtimoiy xulq-atvorni nazorat qilishda asosiy rol o'ynaydi. Ushbu tuzilmaning funksional buzilishi kayfiyatni nazorat qilishning susayishiga olib keladi.

Limbik tizim esa emotsional javoblar, motivatsiya, xotira va stressga moslashuv jarayonlarida ishtirok etuvchi murakkab anatomik tuzilmalar majmuasidan iborat. U gipokamp, amigdala, talamus va boshqa tuzilmalarni o'z ichiga oladi. Limbik tizim faoliyatidagi nomutanosiblik bipolyar affektiv buzilishda kuzatiladigan keskin emotsional o'zgarishlarning asosiy sabablaridan biri sifatida qaraladi.

Prefrontal korteks va limbik tizim o'rtasidagi funksional aloqalar emotsional muvozanatni saqlashda muhim ahamiyatga ega. Ushbu tuzilmalar o'rtasidagi anatomik va funksional buzilishlar bipolyar affektiv buzilishning klinik ko'rinishlarini yanada og'irlashtiradi. Shu bois mazkur mavzuni anatomik nuqtayi nazardan o'rganish kasallikni tushunish va samarali davolash strategiyalarini ishlab chiqishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Mazkur maqolada bipolyar affektiv buzilishda prefrontal korteks va limbik tizimning anatomik ahamiyati ilmiy manbalar asosida tahlil qilinadi hamda ularning klinik belgilar bilan bog'liqligi yoritiladi.

Asosiy qism. Bipolyar affektiv buzilish markaziy asab tizimi faoliyatidagi murakkab o'zgarishlar bilan bog'liq bo'lib, uning patogeneza miya po'stlog'i va po'stloq osti tuzilmalarining o'zaro aloqasi muhim ahamiyat kasb etadi. Ayniqsa, prefrontal korteks va limbik tizim ushbu kasallikda yetakchi anatomik va funksional rol o'ynaydi. Ushbu tuzilmalar emotsiyalarni boshqarish, xulq-atvorni nazorat qilish va kognitiv jarayonlarni muvofiqlashtirishda ishtirok etadi.

Prefrontal korteks miya po'stlog'ining oldingi qismida joylashgan bo'lib, u oliy nerv faoliyatining asosiy markazlaridan biri hisoblanadi. Ushbu soha rejalashtirish, muammolarni hal etish, qaror qabul qilish, impulslarni nazorat qilish va ijtimoiy xulq-atvorni tartibga solish vazifalarini bajaradi. Bipolyar affektiv buzilishda prefrontal korteks faoliyatining pasayishi yoki disbalansi kuzatiladi. Bu holat bemorlarda impulsiv xatti-harakatlar, emotsional beqarorlik va tanqidiy fikrlashning susayishi bilan namoyon bo'ladi.

Anatomik tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, bipolyar affektiv buzilishda prefrontal korteksning ayrim qismlarida neyronlar sonining kamayishi, sinaptik aloqalarning zaiflashuvi va nerv tolalarining funksional faolligi pasayishi mumkin. Ushbu o'zgarishlar emotsional nazoratning buzilishiga olib kelib, maniya va depressiya fazalarining yuzaga kelishiga sharoit yaratadi.

Limbik tizim emotsiyalar, motivatsiya, xotira va stressga moslashuv jarayonlarini boshqaruvchi anatomik tuzilmalar majmuasidan iborat. Uning tarkibiga amigdala, gipokamp, talamus, gipotalamus va singulat po'stloq kiradi. Limbik tizim tashqi va ichki ta'sirlarga emotsional javob shakllantiradi hamda vegetativ nerv tizimi bilan uzviy bog'liq holda faoliyat yuritadi.

Bipolyar affektiv buzilishda limbik tizimning, ayniqsa amigdalaning haddan tashqari faolligi kuzatiladi. Amigdala qo'rquv, xavotir va kuchli hissiy holatlar bilan bog'liq bo'lib, uning ortiqcha faolligi manik holatlarda emotsional ko'tarinkilik, agressivlik va uyqusizlikka olib keladi. Depressiv fazada esa limbik tizim faoliyatining pasayishi kuzatilib, befarqlik, tushkunlik va motivatsiyaning kamayishi yuzaga keladi.

Prefrontal korteks va limbik tizim o'rtasidagi o'zaro bog'liqlik bipolyar affektiv buzilish patogenezida alohida ahamiyatga ega. Normal holatda prefrontal korteks limbik tizim faoliyatini nazorat qilib, emotsional muvozanatni saqlaydi. Biroq ushbu nazorat mexanizmi buzilganda limbik tizim ustun faollikka ega bo'lib, emotsiyalar nazoratsiz holga keladi. Bu esa kasallikning asosiy klinik belgilarini yuzaga chiqaradi.

Shuningdek, neyrotransmitter tizimlarining, jumladan serotonin, dopamin va noradrenalin almashinuvidagi buzilishlar ushbu anatomik tuzilmalar faoliyatiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Neyrotransmitterlar muvozanatining buzilishi prefrontal korteks va limbik tizim o'rtasidagi signal uzatilishini izdan chiqaradi. Natijada bemorda kayfiyatning keskin o'zgarishi va xulq-atvor buzilishlari rivojlanadi.

Xulosa qilib aytganda, bipolyar affektiv buzilishda prefrontal korteks va limbik tizimning anatomik va funksional o'zgarishlari kasallikning rivojlanishida asosiy omil bo'lib xizmat qiladi. Ushbu tuzilmalarni chuqur o'rganish kasallikni erta aniqlash va samarali davolash usullarini ishlab chiqishda muhim ahamiyatga ega.

Xulosa. Bipolyar affektiv buzilish markaziy asab tizimining murakkab patologiyalaridan biri bo'lib, uning rivojlanishida miya tuzilmalarining anatomik va funksional o'zgarishlari muhim o'rin tutadi. Ushbu kasallikda prefrontal korteks va limbik tizim yetakchi rol o'ynab, ularning o'zaro muvozanati buzilishi klinik belgilar yuzaga kelishiga sabab bo'ladi.

Prefrontal korteksning funksional yetishmovchiligi emotsiyalarni nazorat qilishning susayishiga, impulsiv xatti-harakatlarga va qaror qabul qilish jarayonining buzilishiga olib keladi. Limbik tizim faoliyatining ortishi yoki pasayishi esa emotsional holatlarning keskin o'zgarishiga sabab bo'ladi. Aynan ushbu ikki tuzilma o'rtasidagi nomutanosiblik bipolyar affektiv buzilishning asosiy patogenetik mexanizmi sifatida qoraladi.

Ilmiy tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, ushbu anatomik tuzilmalarni chuqur o'rganish kasallikning neyrobiologik asoslarini tushunishga yordam beradi. Bu esa nafaqat tashxis qo'yishda, balki individual yondashuv asosida davolash

strategiyalarini ishlab chiqishda ham muhim ahamiyatga ega. Zamonaviy neyroanatomiya va neyrofiziologiya yutuqlari bipolyar affektiv buzilishni kompleks baholash imkonini bermoqda.

Xulosa qilib aytganda, bipolyar affektiv buzilishda prefrontal korteks va limbik tizimning anatomik ahamiyatini o'rganish tibbiyot amaliyoti va ilmiy izlanishlar uchun dolzarb masala hisoblanadi. Ushbu bilimlar asosida kasallikni erta aniqlash, uning asoratlarini kamaytirish va bemorlarning hayot sifatini yaxshilash mumkin.

ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. G'oziev E. F. Psixologiya. — Toshkent: O'qituvchi, 2019. 245-260-betlar.
2. Karimov U. K. Oliy nerv faoliyati va miya anatomiyasi. Toshkent: Fan, 2020. 180-195-betlar.
3. Ismoilov A. A. Markaziy asab tizimi anatomiyasi. Toshkent: Ibn Sino, 2018. 210-228-betlar.
4. Rasulova N. B. Ruhiy kasalliklar asoslari. Toshkent: Ma'naviyat, 2021. 132-148-betlar.
5. Xoliqov S. T. Neyroanatomiya va neyrofiziologiya. Toshkent: Universitet, 2019. 165-182-betlar.
6. O'zbekiston Respublikasi Sog'liqni saqlash vazirligi. Psixiatriya fanidan o'quv qo'llanma. Toshkent, 2022. 90-110-betlar.